

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць

Засновник і видавець:
Класичний приватний університет

Виходить 4 рази на рік

Засновано у 1998 році

ВИПУСК 71

Запоріжжя
Класичний приватний університет
2016

УДК 316.42(043)
ББК 60.5
С 54

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15340-3912Р від 22 червня 2009 р.

Редакційна колегія: **Бех В. П.**, д. філос. н., проф. (Київ); **Бондаренко О. В.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Волович В. І.**, д. філос. н., проф. (Київ); **Воронкова В. Г.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Євтух В. Б.**, д. і. н., проф., член-кор. НАНУ, заслужений діяч науки і техніки України (Київ); **Жоль К. К.**, д. філос. н., проф. (Київ); **Зоська Я. В.**, д. соц. н., проф. (Запоріжжя); **Катаєв С. Л.**, д. соц. н., проф. (Запоріжжя); **Коваль І. М.**, д. політ. н., проф. (Одеса); **Куценко О. Д.**, д. соц. н., проф. (Київ); **Лобанова А. С.**, д. соц. н., проф. (Кривий Ріг); **Марчук М. Г.**, д. філос. н., проф. (Чернівці); **Огаренко В. М.**, д. н. держ. упр., проф. (Запоріжжя); **Огаренко Т. О.**, д. соц. н., проф. (Запоріжжя); **Онищук В. М.**, д. соц. н., проф. (Одеса); **Победа Н. О.**, д. філос. н., проф. (Одеса); **Подшивалкіна В. І.**, д. соц. н., проф. (Одеса); **Полторак В. А.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Романенко Ю. В.**, д. соц. н., проф. (Київ); **Сіднєв Л. М.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Судаков В. І.**, д. соц. н., проф. (Київ); **Таран В. О.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Хижняк Л. М.**, д. соц. н., проф. (Харків); **Цимбалюк Н. М.**, д. соц. н., проф. (Київ); **Шавкун І. Г.**, д. філос. н., проф. (Запоріжжя); **Шуст Н. Б.**, д. соц. н., проф. (Київ); **Щербина В. В.**, д. соц. н., доц. (Запоріжжя); **Щербина В. М.**, д. соц. н., проф. (Запоріжжя); **Яковенко Ю. І.**, д. соц. н., проф. (Київ).

Іноземні члени редколегії: **Алексєєв А.** (Російська Федерація); **Длугош П.** (Республіка Польща); **Патрушев В.** (Російська Федерація); **Солецькі С.** (Республіка Польща); **Шуригіна Ю.** (Російська Федерація).

Голова редакційної ради: **Монаєнко А. О.**, д. ю. н., проф.

Головний редактор: **Зоська Я. В.**, д. соц. н., проф.

Заступники: **Сіднєв Л. М.**, д. філос. н., проф., **Белькова С. В.**, к. н. соц. ком., доц.

Ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
протокол № 1 від 31 серпня 2016 р.

© Класичний приватний університет, 2016
© Колектив авторів, 2016

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

<i>Г. І. Андрущенко</i> СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ДОВІРИ НА МІЖСОБИСТІСНОМУ РІВНІ СОЦІАЛЬНОСТІ	6
<i>А. В. Горбачов</i> ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ СПОЖИВАННЯ В КЛАСИЧНИХ ТА ПОСТКЛАСИЧНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ.....	15
<i>С. Л. Катаев</i> ИДЕЙНЫЕ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ ПОЛИТКОРРЕКТНОСТИ В ПОЛИТИКЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА.....	23
<i>О. О. Сусська</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ СУБ'ЄКТА МЕДІАКОМУНІКАТИВНИХ ВІДНОСИН У ПРОЦЕСІ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ТА КОНТАМІНАЦІЇ В ПРОСТОРІ МАС-МЕДІА	31

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ

<i>А. А. Бобошко</i> ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ	40
<i>В. А. Болотва, Н. А. Ляшенко</i> ИДЕНТИЧНОСТЬ С НАЦИЕЙ И ЭТНОСОМ КАК ИСТОЧНИК СОЦИАЛЬНОГО КОНФЛИКТА	48
<i>Я. В. Зоська, О. М. Іваць</i> ЛЮДИНА-СПОЖИВАЧ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	58
<i>А. В. Каркач</i> УНІВЕРСИТЕТ ТРЕТЬОГО ВІКУ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПОЖИВАННЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ	76
<i>О. І. Orlova, V. V. Orlov, H. Y. Surmina</i> PROBLEM INSTITUTIONALIZATION OF CONTEMPORARY THEATER IN THE SOCIOLOGICAL AND MANAGERIAL DIMENSION	90

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

<i>М. П. Бліхар</i> ДУХОВНІСТЬ ЯК ПРОВІДНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН	97
<i>Є. О. Внуков</i> АРХЕТИПИ ЯК СОЦІСТАЛЬНІ СКЛАДОВІ В СТРУКТУРІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ	108
<i>Н. М. Гордієнко</i> ДИНАМІКА ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ ВИПУСКНИКІВ ОСВІТНИХ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	118

<i>В. В. Євдокимова</i> СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.....	128
<i>В. В. Орлов</i> АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРУВАННЯ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ДО УМОВ УКРАЇНИ	137
<i>М. В. Туленков, Т. О. Вербецька, С. С. Баранова</i> САМОВРЯДНІ ЦІННОСТІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В ОПТИЦІ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АНАЛІТИКИ.....	146

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<i>А. С. Голиков, А. А. Калашиникова</i> МЕМ КАК ЗНАНИЕВЫЙ КОНСТРУКТ И СОЦИАЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ: ВКЛЮЧЕНИЕ, СОЦИАЛИЗАЦИЯ, ИДЕНТИЧНОСТИ.....	158
<i>Л. М. Хиженяк, К. В. Хиженяк</i> ОСВІТА ЗА ПІДТРИМКИ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ	170

СОЦІОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ТА ВИДАННЯ: РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

<i>Paulina Kuzior</i> PROTECTION OF THE ENVIRONMENT AND OTHER ASPECTS OF HUMAN ACTIVITY IN THE DISCUSSIONS AT THE INTERNATIONAL CONGRESS OF BUSINESS ETHICS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	179
--	-----

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

<i>Е. А. Гугнін</i> ПОСТУЛАТИ ДИСКУРСУ УЗАЛЕЖНЕННЯ В БРИТАНСЬКОМУ ТА ФРАНЦУЗЬКОМУ ПРОСВІТНИЦТВІ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПЦІЙ ДЖ. ЛОККА, Ш.-Л. МОНТЕСК'Є ТА Е. ВАТТЕЛЯ)	182
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	192

УДК 316:303.6; 316.334:37

Н. М. ГОРДІЄНКО

ДИНАМІКА ЖИТТЄВИХ ПЛАНІВ ВИПУСКНИКІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У статті на засадах соціологічних досліджень наведено дані, які надають змогу розглядати структуру проблем із життєустроєм випускників різних видів освітніх закладів інтернатного типу, а саме: загальноосвітніх інтернатів, інтернатів для дітей-сиріт, спеціалізованих інтернатів для інвалідів та інтернат-ліцеїв для талановитої молоді. Порівняно відповіді випускників різних інтернатів за питаннями, які пов'язані з тим, яке значення респонденти приділяють тим чи іншим факторам життєустрою, а саме: роботі, навчанню, житлу, сім'ї, суспільно-політичній діяльності та здоров'ю.

Ключові слова: випускники інтернатних навчальних закладів, життєустрій, соціологічні дослідження, загальноосвітні інтернати, інтернати для дітей-сиріт, спеціалізовані інтернати, інтернат-ліцеї, фактори життєустрою.

Здійснення життя в сучасних умовах стає однією з гострих проблем сьогодення. Високий динамізм усіх суспільних процесів ускладнює здійснення життя як цілісності на засадах визначеної траєкторії життєздійснення. Тому наукова розробка проблеми життєвих траєкторій, особливо при застосуванні її до вихованців інтернатних закладів системи освіти, теоретичне усвідомлення емпіричного досвіду та існуючої практики є виключно важливими. Однією з проблем у контексті вивчення життєвих траєкторій випускників інтернатних закладів є виявлення того, як самі випускники оцінюють важливість різних факторів життєустрою після закінчення навчального закладу. Має значення те, як впливає на оцінку різних факторів життєустрою тип інтернатного закладу. Виявити це можна за допомогою соціологічних методів.

Ефективність діяльності освітніх закладів інтернатного типу висвітлено в працях таких учених, як К. Н. Чертова [2], С. Н. Волошин [2], В. В. Нечипоренко [3].

Проблематиці соціології виховання приділяв увагу класик соціологічної думки Е. Дюркгейм. Серед сучасних дослідників у галузі соціології виховання та педагогіки можна назвати таких, як І. Ю. Вороткова [1], Т. І. Гречухіна [1], А. В. Меренков [1], Л. Л. Рибцова [1], А. В. Усачова [1] та ін.

Адаптацію випускників інтернатів до життя в Україні досліджували такі науковці, як О. М. Балакірева [4], Н. П. Дудар, О. О. Яременко та ін.

Мета статті – виявити рівень зацікавленості різними факторами соціального середовища випускниками різного типу на різних етапах життєвого циклу за допомогою соціологічного дослідження.

Дослідження проблеми стану адаптації до життя випускників інтернатних закладів здійснено в статті із застосуванням суб'єктивних оцінок (на думку самих респондентів, вони змогли пристосуватися до життєвих умов), а також з урахуванням об'єктивних даних щодо рівня їх досягнень в адаптації до загальних умов життєздатності, а саме: у продовженні навчання, наявності роботи, житла, сім'ї, участі в суспільній діяльності.

Звичайно, цих даних недостатньо для виявлення рівня їх успішності в житті, але в загальному вигляді можна загалом оцінювати відмінність у рівні соціальної адаптованості випускників різних типів інтернатних закладів та порівнювати їх за цими критеріями.

Показниками адаптації людини в житті є такі важливі складові, як робота або навчання, тобто види діяльності, які забезпечують самостійність і життєустрій. У подальшому важливим фактором є наявність сім'ї та дітей. Показником стійкості в житті є також забезпеченість житлом. Ще один показник, який є складовою засадою життєвої активності, – це здоров'я. Тим більше, що для випускників інтернатних закладів цей фактор має значення.

Життєві плани випускників інтернатних закладів різних типів відрізняються. Ми виділили чотири типи шкіл-інтернатів:

- 1) загальноосвітні школи-інтернати;
- 2) загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт;
- 3) загальноосвітні спеціальні школи-інтернати (для дітей з інвалідністю);
- 4) ліцеї-інтернати (для обдарованих дітей естетичного, спортивного та інтелектуального розвитку).

Об'єкт дослідження – групи вихованців інтернатних закладів системи освіти з різними ресурсами (освітніми, соціальними, культурними) розглянуто в умовах сьогоденного українського суспільства: виявлено специфіку життєвої траєкторії випускників інтернатних закладів різних років, яка складається з професійних, соціальних, освітніх траєкторій колишніх вихованців інтернатів, які мають різний рівень формальної освіти; проаналізовано соціальні фактори начального вибору та наступних складових життєвих траєкторій; визначено вектори життєвих стратегій, які вибирають випускники інтернатних закладів системи освіти.

Проведене дослідження є комплексним дослідницьким інструментом, який спирається на ряд існуючих методів, головні з яких – анкетне опитування за репрезентативною вибіркою. Було опитано 734 респондента. Дослідження проведене в листопаді 2015 – січні 2016 р.

Під час дослідження здійснено порівняння, як змінюється значення різних видів діяльності та об'єктів турботи у випускників інтернатних закладів різних типів у період після закінчення інтернатного закладу та через декілька років після його закінчення в період опитування.

Перше запитання сформульовано так: “Чим Ви займались після закінчення школи-інтернату?”.

Виходячи з концепції дослідження, було передбачено такі варіанти відповідей: 1) трудова діяльність; 2) продовження навчання; 3) створення сім'ї; 4) суспільно-політична діяльність; 5) облаштування житла.

Випускники загальноосвітніх закладів інтернатного типу більше, ніж інші, орієнтовані на трудову діяльність (46%), а менше за інших на трудову діяльність після закінчення інтернатного закладу орієнтувались випускники ліцеїв-інтернатів для обдарованих дітей – 17%. Серед випускників загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт трудовою діяльністю після закінчення школи займалось 30%, а серед випускників загальноосвітніх спеціальних шкіл-інтернатів – 41% респондентів.

У життєвих планах через декілька років після закінчення школи трудова діяльність стала займати значну частину. Так, 71% випускників загальноосвітніх інтернатів відзначили трудову діяльність у своїх життєвих планах. Майже стільки ж (69%) випускників інтернатів для дітей-сиріт орієнтовані на трудову діяльність. Трохи менше (65%) орієнтовані на працю випускники спеціальних шкіл-інтернатів. Менше за всіх, але більше ніж половина (59%) орієнтовані та працю випускники шкіл-ліцеїв.

Але різниця в показниках значення трудової діяльності у випускників загальноосвітніх інтернатів та випускників інтернатів для обдарованої молоді є меншою. Було майже у два з половиною рази менше, а у життєвих планах стало лише на 10% менше. Охочих працювати серед випускників інтернатних закладів для дітей-сиріт збільшилось у два рази, серед випускників спеціальних шкіл-інтернатів – на 50%. Бажання працювати виражено у випускників інтернатів для обдарованої молоді з 17% до 60%. Цей показник є найбільшим серед випускників усіх інтернатних закладів системи освіти. Вони спочатку планують навчатися, а потім працювати, а серед випускників інтернатів для дітей-сиріт майже половина зразу ж планує працювати, а в життєвих планах трудова діяльність серед цієї категорії випускників вказується на 20% частіше, ніж одразу ж після закінчення закладу інтернатного типу.

Звертає на себе увагу той факт, що перемога ексклюзії випускниками спеціальних шкіл-інтернатів здійснюється за рахунок праці та навчання. Більшість інвалідів не планують перебувати вдома після закінчення навчального закладу інтернатного типу, а планують працювати та у подальшому продовжувати навчання.

Тобто види діяльності для випускників після закінчення навчального закладу інтернатного типу різних типів є диференційованими, а через декілька років життєві плани випускників різних типів інтернатних закладів стосовно трудової діяльності вже сильно не відрізнялися.

Еквівалентом трудової діяльності з погляду критеріїв життєустрою є продовження навчання. Цей вид діяльності потенційно пов'язаний з працею, оскільки, по-перше, є видом позитивної діяльності (на відміну від відсутності занять, наприклад, в осіб, які мають інвалідність); по-друге, готує до більш просунутої, кваліфікованої діяльності. У будь-якому різі,

продовження навчання на освітньому відрізку життєвої траєкторії є навіть більш позитивним, ніж трудова діяльність одразу ж після закінчення інтернатного закладу. Зрозуміло, що в такому випадку це є низькокваліфікованою працею.

Розглянемо продовження навчання як одну зі сходинок або відрізок життєвої траєкторії на двох фрагментах цієї траєкторії: зразу після закінчення інтернатного закладу та через деякий проміжок часу після його закінчення.

Більшість випускників мають плани стосовно продовження навчання. Але якість навчання та рівень навчального закладу є різними: від професійно-технічних училищ у більшості випускників інтернатів у дітей-сиріт до ВНЗ з якісною освітою, навіть до Київського національного університету ім. Т. Шевченка або Києво-Могилянської академії у випускників інтернатів для обдарованих дітей. Найбільше охочих навчатися зразу ж після закінчення інтернату у випускників інтернатів для обдарованої молоді – 87%. Це зрозуміло, оскільки випускники елітних закладів інтернатного типу більше, ніж інші, мають мотивацію досягнення та свою життєву траєкторію будують з орієнтацією на висококваліфіковану діяльність, умовою якої є якісна освіта. Менше, ніж інші, але також більше ніж половина, налаштовані навчатися далі випускники спеціалізованих інтернатів для дітей-інвалідів – 70%. Тут також зрозуміло, що дітям, наприклад, з дефектом зору або слуху значно складніше продовжувати навчання.

Порівняємо цей вид діяльності, а саме навчання після закінчення навчального закладу інтернатного типу, з роллю навчання в життєвих планах через деякий час після закінчення інтернатного закладу. Наміри щодо подальшого навчання мають 35% випускників загальноосвітніх інтернатних закладів, 34% випускників спеціалізованих інтернатів, 33,7% випускників інтернатів для обдарованої молоді та 24,7% випускників інтернатів для сиріт. Плани всіх випускників інтернатних закладів системи освіти є схожими. Трохи меншим у випускників інтернатних закладів є прагнення до навчання. Загалом охочих навчатися зменшилось у 2,5 разу. Можна відзначити, що спостерігається нарощування власного навчального потенціалу в інвалідів. З віком вони набули впевненості у власних силах, усвідомили значущість навчання, тому третина з них мають наміри щодо подальшого навчання, незважаючи на труднощі. Дійсно, навчання є найбільш ефективним засобом запобігання ексклюзії в інвалідів.

Наступним важливим аспектом життєустрію та формування життєвої траєкторії є створення сім'ї. Менше за інших планують створювати сім'ю зразу ж після закінчення навчального закладу інтернатного типу випускники інтернатів для обдарованої молоді. Це зрозуміло, оскільки це – особи з високим рівнем мотивації досягнення, вони вважають, що сім'я буде для них перешкодою для подальшого навчання. Більше, ніж інші (20%), мають намір після закінчення навчального закладу інтернатного типу створювати сім'ю випускники загальноосвітніх інтернатів та інтернатів для сиріт. Си-

роти в сім'ї шукають опору для свого самостійного життя, а серед випускників загальноосвітніх інтернатних закладів багато випускників жіночої статі, які також у сім'ї шукають опору у своєму житті. Серед інвалідів планують створювати сім'ю лише 15% респондентів. У цьому разі відбувається зіткнення мотивації з можливостями. Зрозуміло, що інвалідам складніше, ніж іншим, створювати сім'ю, а випускники інтернатів для обдарованої молоді вважають сім'ю перешкодою та не хочуть її створювати. До того ж має значення гендерний фактор: у ліцях-інтернатах дівчат менше. Випускники ж спеціалізованих інтернатів розуміють складність створення сім'ї, тому обережно закладають цей вид діяльності в свої найближчі життєві плани.

Через деякий час після закінчення інтернатного закладу, коли випускники стали старше, питання про сім'ю в життєвих планах значно збільшується. У випускників інтернатів для обдарованої молоді інтерес до створення сім'ї збільшився з 6% до майже 20%. Також зросло бажання створювати сім'ю майже у два рази у випускників загальноосвітніх закладів інтернатного типу. А у випускників інтернатів для дітей-сиріт спостерігається незначне збільшення прагнення стосовно створення сім'ї (з 21% до 26%), фактично показник залишився на місці. Сироти важко опановують соціальний простір. Серед випускників шкіл-інтернатів прагнення до створення сім'ї збільшилось майже у два рази (з 15% до 30%).

Як бачимо, створення сім'ї далеко не всі випускники інтернатних закладів системи освіти розглядають як нагальну життєву потребу. На відміну від роботи та навчання, майже половина випускників до створення сім'ї не ставляться як до обов'язкової умови успішної життєвої траєкторії.

Наступний вид діяльності, стосовно якого ми з'ясували плани випускників інтернатних закладів, – суспільно-політичний. Він мало для кого є пріоритетним, але в умовах активізації останніми роками суспільно-політичного життя не можна виключати актуалізацію цього виду діяльності й у планах випускників інтернатних закладів. Розглянемо, як суспільно-політичну діяльність розглядають випускники інтернатних закладів різних типів зразу ж після закінчення навчального закладу та через деякий час, коли випускники дорослішають та більш визначеними стають їх життєві траєкторії.

Планувала брати участь у суспільно-політичному житті зразу ж після закінчення інтернату 3,8% випускників загальноосвітніх інтернатних закладів, 1,8% випускників інтернатів для дітей-сиріт, 1,4% випускників інтернатів для дітей з інвалідністю та 5,4% випускників інтернатів для обдарованої молоді. Доросліші випускники дещо змінили свої наміри займатися суспільно-політичною діяльністю. Активізувалась ця діяльність у випускників загальноосвітніх інтернатних закладів (8,1%), також більша кількість випускників інтернатних закладів для сиріт стала приділяти увагу цьому виду активності (4,8%). Випускники інтернатів для дітей з інвалідністю також мало, як і раніше, передбачають займатися суспільно-

політичною діяльністю (1,4%), хоча цей вид діяльності є ефективним для запобігання ексклюзії інвалідів. У західних країнах соціальне включення інвалідів доволі часто реалізується саме шляхом залучення інвалідів до суспільної діяльності.

Зменшили свою суспільно-політичну активність доросліші випускники інтернатів для обдарованої молоді (3,6%). Скоріш за все, вони більш прискіпливо займаються професійною діяльністю, яка залишає все менші можливості та інтерес для суспільної активності.

Таким чином, після навчання займаються суспільною діяльністю більше, ніж інші випускники інтернатних закладів для обдарованої молоді, однак у подальшому суспільна діяльність у їх плани не входила, тоді як випускники інтернатів для дітей-сиріт після закінчення школи менше від інших займалися суспільною діяльністю, ніж через деякий час після закінчення інтернату. Тобто доросліші випускники-сироти стали більшою мірою адаптованими в суспільстві, більш активно здійснюють процес соціального включення.

Випускники спеціальних шкіл-інтернатів перебувають у кайданах інклюзії, у них спостерігається відсутність соціального включення в суспільну діяльність, вони не займалися і не планують нею займатися.

Випускники спеціальних загальноосвітніх інтернатів виявляють однакову активність у суспільному житті й після закінчення навчального закладу інтернатного типу, і у власних життєвих планах.

Таким чином, спостерігаються такі тенденції щодо зміни місця суспільної діяльності в життєвій стратегії випускників різних типів інтернатних закладів: занепад у випускників інтернатів для обдарованої молоді, стабільність у випускників загальноосвітніх інтернатних закладів, піднесення у випускників інтернатних закладів для дітей-сиріт, однаково низька активність у випускників спеціальних шкіл-інтернатів для інвалідів.

Особливе місце в структурі діяльності вихованців та випускників інтернатних закладів посідає турбота про власне здоров'я. Значна частина дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу, відчувають труднощі з власним здоров'ям. Особливо це важливо для вихованців інтернатних закладів для дітей-інвалідів, але і сироти, і учні загальноосвітніх інтернатних закладів також є проблемними з погляду їхнього здоров'я. Значна частина учнів загальноосвітніх інтернатних закладів потрапляють туди саме через слабе здоров'я, а діти-сироти, позбавлені материнської турботи, також мають проблеми з власним здоров'ям. Тим не менше, турбота про здоров'я не посідає центрального місця в життєвих планах випускників інтернату зразу ж після закінчення та через деякий час після його закінчення.

Зразу ж після закінчення інтернатного закладу системи освіти цей вид діяльності не дуже цікавив випускників. Так, турботу про власне здоров'я найбільше виявляють після закінчення школи-інтернату випускники загальноосвітніх інтернатних закладів (14,4%). Серед випускників-сиріт про власне здоров'я піклуються утричі менше випускників (4,8%). Най-

менше (4,1%) турботу про власне здоров'я в найближчих планах згадують випускники інтернатів для дітей-інвалідів. На наш погляд, це пов'язано з тим, що ця категорія випускників питання, пов'язані з власним здоров'ям, сприймають з прикрістю. Дійсно, запитувати особу, яка має інвалідність, чи турбується вона про власне здоров'я, є зайвим. Тому, на наш погляд, інваліди й не відповідали на це питання. Для випускників інтернатів для обдарованих осіб це питання не є зайвим, та 9,6% виявили свою увагу стосовно власного здоров'я.

Але в подальшому через декілька років після випуску турбота про власне здоров'я стало набувати більшого значення у випускників інтернатів усіх типів. На цей раз колишні випускники спеціальних інтернатів для дітей-інвалідів частіше, ніж інші, відзначають значущість турботи про власне здоров'я у своїх життєвих планах (18,4%).

У життєвих планах турботу про власне здоров'я частіше вказували саме випускники спеціальних шкіл-інтернатів і рідко – випускники інтернатів для обдарованої молоді, серед яких багато спортсменів. Значення здоров'я у випускників інтернатів для обдарованої молоді збільшилось з 10% до 13%.

Збільшення значення турботи про власне здоров'я особливо виявилось у випускників спеціальних шкіл-інтернатів – з 4% до 18,4%, а це майже в 4,5 разу більше, тоді як у випускників загальноосвітніх інтернатних закладів турбота про власне здоров'я має незначне збільшення (з 14% до 17%). У випускників інтернатів для дітей-сиріт турбота про власне здоров'я збільшилось у 2,5 разу (з 5% до 13%).

Таким чином, турбота про власне здоров'я в життєвих планах займає все більшу частину. Але рідко цей вид діяльності є самоціллю. Частіше турбота про власне здоров'я є інструментальною цінністю, яка надає змогу більш ефективно реалізовувати себе, краще втілювати в життя більш змістовні плани.

Одним із важливих показників адаптації до соціальних умов існування, показників успішного життєустрою є наявність власного житла. Облаштування житла зразу ж після закінчення навчання незначним чином цікавило випускників інтернатних закладів. Серед випускників загальноосвітніх закладів інтернатного типу житло цікавило 8,5% опитаних, серед випускників інтернатів для дітей-сиріт питання житла цікавило лише 7%, менше, ніж інші, про власне житло думали випускники інтернатів для інвалідів (усього 1,4%). У 2 рази більше вказали житло як життєву проблему 3% випускників інтернатів для обдарованої молоді.

Але в життєвих планах випускників усіх видів інтернатних закладів системи освіти через декілька років після випуску цей вид діяльності представлений значно більше. Облаштування житла в життєвих планах доросліших випускників найбільше хвилює колишніх учнів загальноосвітніх інтернатних закладів – майже 40%, тоді як випускників інтернатних закладів для обдаро-

ваної молоді це турбує менше (15%), відносно мало також це турбує випускників спеціальних шкіл-інтернатів (18%).

На другому місці порівняно з випускниками різних типів інтернатних закладів значущість житла вказали випускники інтернатів для дітей-сиріт – 27%.

У всіх випускників турбота про власне житло збільшилась за значущістю. Особливо помітною є турбота про житло у випускників загальноосвітніх інтернатних закладів: зросла з 8,5% до 40%, тоді як у випускників інтернатів для дітей-сиріт – з 7% до 27%. Для випускників інтернатів для дітей-сиріт або вдавалося досягти виконання закону про надання житла випускникам інтернатів для дітей-сиріт, або вирішення цієї проблеми виявлялося настільки недосяжним, що про неї припиняли турбуватися.

Зразу ж після закінчення навчання багато випускників залишається в оселях батьків. Особливо це стосується випускників спеціальних шкіл-інтернатів для інвалідів, тому значущість житла для них є досить низькою. Коли випускники спеціальних шкіл-інтернатів стають старшими, значення житла значно збільшується (з 1,5% до 15% – це майже в 10 разів). Для випускників інтернатів для обдарованої молоді цей стрибок також є помітним (з 3% до 18%, тобто в 6 разів).

Загалом у рейтингу різних пунктів життєвих проблем зразу ж після випуску на першому місці стоїть навчання (76%), на другому – робота (43,3%), на третьому – сім'я (16,1%), на четвертому – здоров'я (8,7%), на п'ятому – житло (5,3%). Останнє місце посідає суспільно-політична діяльність – 3,4%.

Через декілька років після випуску доросліші випускники інакше розташували свої життєві пріоритети. На першому місці тепер робота – 65,4%, навчання змістилось на друге місце – 31,5%. Третє місце, як і раніше, посідає сім'я, але про неї вже турбується значно більше випускників – 29%, турбота про житло змістилася на четверте місце з найбільш значною динамікою – майже в 5 разів – 25,7%. На п'яте місце переміщується турбота про власне здоров'я, але значення його збільшилось майже у 2 рази – до 15,1%, навіть значущість суспільно-політичної діяльності збільшилась до 4,8%.

Висновки. Таким чином, на тлі загальних тенденцій значення різних видів діяльності зразу ж після закінчення закладу інтернатного типу й через декілька років після його закінчення відрізняється у випускників інтернатів різних типів. Це означає, що підготовка до реалізації майбутніх етапів життєвих планів у закладах інтернатних типів повинно буди диференційованим. Рейтинг видів діяльності також потрібно враховувати в компетентній педагогіці. Соціологічні дослідження в галузі соціології освіти повинні сприяти вдосконаленню педагогічного процесу й підвищенню наукового рівня керівництва освітнім та освітньо-реабілітаційним процесом у закладах інтернатного типу.

Перспективу подальших соціологічних досліджень ефективності інтернатних закладів вбачаємо в тому, щоб виявити значущість різних факторів та причин, які впливають на формування життєвих траєкторій випускників інтернатних типів. Серед цих причин у найбільш узагальненому вигляді можна назвати такі: слабкість позицій життєвого старту, соціальна неоднорідність випускників інтернатних закладів, негативний соціальний анамнез випускників, маргіналізація випускників інтернатних закладів. У майбутньому варто також виявити моделі життєвих траєкторій, їх варіативність і тривалість окремих етапів життєвого циклу: час створення сім'ї, народження дітей, отримання стабільної роботи, престиж професії та навчального закладу, який закінчив.

Список використаної літератури

1. Социология воспитания : учеб. пособ. / Л. Л. Рыбцова, А. В. Меренков, Т. И. Гречухина, А. В. Усачева, И. Ю. Вороткова ; под общ. ред. Л. Л. Рыбцовой ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2013. – 176 с.
2. Волошин С. Н. Школа-интернат в современной образовательной системе [Электронный ресурс] / С. Н. Волошин. – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2013/red81.html>.
3. Нечипоренко В. В. Особливості функціонування навчально-реабілітаційних центрів як відкритої освітньої системи : монографія / В. В. Нечипоренко. – Запоріжжя : Вид-во Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. – 312 с.
4. Вихованці інтернатів про себе і своє життя / О. М. Балакірева, О. О. Яременко, Н. П. Дудар та ін. – Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2000. – Кн. 1. – 134 с.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2016.

Гордиенко Н. Н. Динамика жизненных планов выпускников образовательных учреждений интернатного типа (по результатам социологических исследований)

В статье на основании социологических исследований приводятся данные, которые позволяют судить о структуре проблем с жизнеустройством выпускников различных видов образовательных учреждений интернатного типа, а именно: общеобразовательных интернатив, интернатив для детей-сирот, специализированных интернатив для инвалидов и интернатив-лицеев для талантливых детей. Сравниваются ответы выпускников разных интернатив по вопросам, связанным с тем, какое значение респонденты придают тем или иным факторам жизнеустройства, а именно: работе, учёбе, жилью, семье, общественно-политической жизни и здоровью.

Ключевые слова: выпускники интернатив, жизнеустройство, социологические исследования, общеобразовательные интернативы, интернативы для детей-сирот, специализированные интернативы, интернативы-лицеи, факторы жизнеустройства.

Gordienko N. N. Life Plan Dynamics of Boarding School Graduates (Sociological Survey Data)

Basing on the sociological research, the author investigates the structure of life arrangement problems encountered by graduates of different boarding school types, among them comprehensive boarding schools, foster homes, specialized boarding schools for the disabled, and boarding lycées for talented youth. The researcher compares the answers given by the graduates of different boarding schools to the questions relating to the importance at-

tached to various aspects of life arrangement, namely, job, studies, accommodation, family, social activities and health.

The author maintains that life realization is growing one of the most urgent issues of nowadays. High changeability of all social processes renders more complicated the realization of life as a whole entity performed on the basis of an appointed life path realization. That is why scientific investigation into the question of life paths, especially of those of boarding school graduates, that is, theoretical interpretation of the empirical experience, grows ever more topical. One of the issues within the scope of studies of graduate life paths is the detection of ranged importance attached by graduates to the different aspects of life arrangement after finishing their studies. This estimation is essential to be seen influenced by the type of the boarding school. Sociological methods help to explore these issues.

The object of the study is constituted by the groups of pupils boarding schools of system of various resource education (educational, social, cultural). The subject of the research is the specific nature of the life path of boarding school graduates of different age, which comprises occupational, social and educational paths.

Exploration of the issue of life adaptation of boarding school graduates is carried out through the use of subjective estimations (graduates believe themselves adapted to the life conditions) and analysis of objective information on the level of their adaptation to the general conditions of life activity, namely further education, job placement, availability of accommodation, family, social activities.

The main indicators of life adaptation are job and education, that is, types of activities that ensure independence and successful life arrangement. Further on, family and children gain more importance. Other indicators of life endurance are availability of accommodation and health state, the last one crucial for boarding school graduates.

The estimation of importance of mentioned life factors detected immediately after graduation from boarding school differ from that several years later on, when measured by graduates of different boarding schools. That means that boarding schools of different types must provide targeted preparation for further stages of life plans. The competence pedagogy must take into account the ranking of types of activities. Sociological studies undertaken in sociology of education are meant to encourage the pedagogic process and heighten the scientific level of educational and rehabilitational management in boarding schools.

The further sociological investigation into effectiveness of boarding schools is meant to identify the range of comparative influence of various factors and reasons that impact life path forming of boarding school graduates. By gross count, among them one can name the weakness of the life start, social heterogeneity of graduates, their negative social anamnesis and marginalization. The research helped determine the constituent models of life paths, their variability and duration of separate stages of the life cycle: founding of family, child birth, job change, prestige of the profession and school of graduation.

Key words: boarding school graduates, life arrangement, sociological studies, comprehensive boarding schools, foster homes, specialized boarding schools, boarding lycées, life arrangement aspects.